

Жердева И.В. Роль православных газет и журналов в межконфессиональных отношениях во время независимости Украины

На основе изучения православной периодики периода государственной независимости Украины выявляются особенности становления и деятельности традиционных украинских конфессий на фоне сложных общественно-политических процессов. Рассматриваются основные тенденции развития межрелигиозных противостояний и конфликтов, их влияние на межконфессиональные отношения. Освещается роль православной прессы как весомого фактора в стабилизации религиозной ситуации, достижении межконфессионального взаимопонимания в церковном сообществе и консолидации украинского общества.

Ключевые слова: церковь, общество, периодика, православие, конфессии, межконфессиональные отношения.

Zherdeva I. V. The role of orthodox newspapers and magazines in the interconfessional relations during the period independence of Ukraine

On the basis of studying the orthodox periodical press problems of the interconfessional relations in Ukraine are considered. It also depicts the role of orthodox press of the period of state independence of Ukraine in the establishment of socially religious life Ukrainian people and of the interconfessional relations.

Keywords: church, society, periodicals, orthodoxy, confessions, inter-confessional relations

УДК 94(477):327

М. М. Бессонова

МІЖ СХОДОМ ТА ЗАХОДОМ: РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ УПОДОБАНЬ В УКРАЇНІ

Унікальне географічне розташування України відіграло, відіграє й, без сумніву, буде відігравати важливу роль у її політичному житті. Можна визначити низку факторів, які привели до цього: історичний досвід існування між і "усередині" східних і західних держав; регіональний поділ по лінії Схід-Захід у сучасній Україні; закріплення цього поділу в зовнішньополітичних перевагах українців; місце України в сучасній світовій політиці. Аналізу цих питань і присвячена дана стаття, що заснована на різних джерелах: результатах опитувань громадської думки, політичних програмах кандидатів на останніх президентських і парламентських виборах, аналітичних записках та ін.

Ключові слова: зовнішньополітичні уподобання, відносини "Схід-Захід", зовнішня політика, опитування громадської думки

Політичний поділ світу на "Схід" та "Захід", пов'язаний з "холодною війною", є визначальним та цікавим аспектом для досліджень в історії міжнародних відносин. Можна із впевненістю стверджувати, що у вітчизняній та зарубіжній історіографії накопичено, переосмислено та узагальнено величезний масив інформації, що стосується цього періоду.

Проблематика "Схід-Захід" та аналіз суспільств, яких відносять до цих протилежних "сторін", є відносно новою темою у вітчизняній історіографії, хоча вже зараз вона має багато різноманітних тлумачень та напрямків. Втім вже сьогодні можна відзначити наявність значної кількості розробок в світлі дослідження проблеми "Схід-Захід", та її безпосереднього прояву на українському ґрунті [1-3]. Також слід відмітити, що цей напрям наукових пошуків не є виключно історичним, і можна навести багато прикладів соціологічних, політологічних, філософських розробок. Необхідно виокремити і групу прикладних робіт тією чи іншою мірою пов'язаних з так званою електоральною географією. Цей напрям політико-географічних досліджень є доволі новим для України, втім, останнім часом, він стає дуже популярним, бо, в першу чергу має практичне значення. Наробки з виявлення територіальних особливостей та закономірностей поведінки населення під час виборчого процесу та результати вивчення еволюції електоральної поведінки стають об'єктом великої уваги передвиборчих штабів учасників чергових перегонів. До сьогоднішнього дня появилось вже кільканадцять серйозних дисертаційних досліджень, присвячених проблематиці електоральної поведінки населення України та регіональних особливостей національного електорального простору, в основному у суміжних науках [4-11]. Втім, в контексті проблематики даної статті хотілося б відмітити ряд аналітичних записок Національного інституту стратегічних досліджень (далі – НІСД), в яких узагальнено значною мірою наявні розробки з електоральної географії [12; 13]. Слід відзначити, що окрім означених робіт, також існує велика кількість різноманітних публікацій історичного та публіцистичного характеру, які стосуються теми даної статті, та які аналізуватимуться та згадуватимуться автором в процесі розкриття теми дослідження.

Дана стаття є спробою розглянути основні виміри існування України між "Сходом" та "Заходом", тобто проаналізувати ситуацію, в якій наша держава опинилася після розпаду "східного блоку" та проголошення незалежності. З цією метою пов'язані наступні дослідницькі завдання: виявити історичні корені виникнення та закріплення "внутрішнього поділу" України на Схід та Захід; визначити вплив внутрішнього поділу Схід-Захід на його зовнішній вимір (Україна „між Заходом та Росією”); узагальнити зовнішньополітичний контекст та виявити прояви впливу історичного минулого на зовнішньополітичні уподобання в Україні. Ме-

тодологія дослідження полягає у порівняльній характеристиці програмних засад та інтерпретацій зовнішньополітичних поглядів основних учасників останніх президентських та парламентських перегонів, а також виявлення тенденцій щодо наявності еволюції зовнішньополітичних уподобань українських виборців. Джерела дослідження – це програми політичних партій, що брали участь у парламентських виборах 2006 та 2007 років, програми кандидатів у президенти виборів 2004 р., матеріали преси, результати опитувань громадської думки, аналітичні записки тощо.

Поділ світу на “Захід” та “Схід” відомий ще за часів давніх греків. Ще тоді “Захід” ототожнювався з Європою, а “Схід” з Азією. Втім, якщо для доби античності означений поділ ойкумени мав під собою передусім географічний вимір, то згодом це набуло ознак культурного поділу, та пізніше суто політичного. Найяскравіше цей поділ проявився за часів “холодної війни”, коли міжнародна політична система набула конфронтаційного біполярного характеру і весь світ був політично поділений на “Захід”, репрезентований країнами Північної Америки та Західної Європи, та “Схід” – представлений СРСР та країнами-сателітами. Повоєнна історія України була пов’язана саме із “Сходом”, і треба відзначити, що спадщина цієї приналежності і дотепер дається взнаки.

Унікальність географічного розташування України між Сходом та Заходом вже довгий час є предметом різноманітних дискусій. Втім, всі погоджуються з тим, що це мало помітний вплив на історію України у минулому, відіграє важливу роль у сучасному та матиме істотне значення у майбутньому.

Отже, спробуємо розглянути основні виміри означеної проблеми дослідження через наступні основні аспекти.

(1) Історичні корені „існування” між Сходом та Заходом та їх вплив на українську історію.

Впродовж своєї історії від Київської Русі до незалежної України українські землі перебували у складі різних держав. Не будемо нагадувати і так відомі всім історичні події, відзначимо лише, що „задіяними” були і західні і східні країни: Польща на Заході, Кримське ханство на Південному Сході, Росія на Північному Сході. Впливи та присутність означених держав на українських землях мали своїм наслідком проникнення певних елементів матеріальної та духовної культури, політичного устрою.

Можна наприклад говорити, що Туреччина відіграла значну роль в історичному минулому українського народу: бо саме в боротьбі з постійними нападами сформувалося українське козацтво, особливо Запоріжжя. З іншого боку, походження козацтва пов’язано з Польщею, бо саме з українських земель у складі Речі Посполитої походили попередники козаків. Втім, і самі мешканці українських земель впливали на окремі сторони життя та політики своїх сусідів. Так, цікаву та змістовну історичну ретроспективу участі України у проєктах європейської колективної безпеки подано у матеріалі С. Ляха [14]. І важко не погодитися з тим, що такі віхи української історії, як встановлення торгівельних шляхів “з Варяг у Греки”, що сполучали Схід та Захід, протистояння монголо-татарській загрозі, боротьба проти турків – це лише окремі прояви означеного впливу.

Однак, повернемося до проблеми впливів інших народів на історію українців, якій присвячено багато публікацій. Так, О. Мазур, аналізуючи дослідження істориків та політологів саме в контексті теми „Україна між Заходом і Сходом” особливу увагу звертає на роботи І.Лисяка-Рудницького. На думку вченого, східні та західні впливи, що мали місце на всіх етапах української історії, стали її невід’ємним елементом. Тривалі переважання одного з цих впливів без вчасної компенсації з боку іншого лише деструктивно впливало на Україну, так Київська держава сполучала східну, візантійсько-грецьку релігійну та культурну традиції і західну соціальну й політичну структури; Галицько-Волинська держава XIII-XIV ст. наближалася за своєю сутністю до феодальної структури і феодальних відносин Західної Європи; повні феодальні відносини з добре розвинутим феодальним парламентаризмом характеризують політичний лад Литовсько-Польської держави; Козацька держава XVII-XVIII ст. попри свій демократизм характеризувалася маєтковим типом відносин на зразок сеньоро-васальних відносин пізнього феодалізму в Західній Європі; нарешті, українські держави 1917-1920 рр. виразно схилялися до західних конституційних форм або демократичної республіки [1].

Отже, Україна об’єднує дві традиції, являючи своєрідний синтез Сходу та Заходу та завжди перебуватиме під їхнім подвійним впливом.

Н. Яковенко ґрунтовно проаналізувала створені в українській історіографії інтерпретації унікального географічного розташування України та визначила дві основні ідеї, що висувалися у даному контексті, наступним чином: (1) Україна як феномен „окраїни” водночас і Європи й Азії – простір, де вони нібито переливаються одна в одну; (2) Україна – як цивілізаційне перехрестя між „Заходом” і „Сходом” [2]. При цьому авторка наголошує на тому, що в українській науковій думці закріпився „західний” акцент, відшукування в історії та культурі України лише елементів „споріднення з Європою”. На думку дослідниці, „Україна між Сходом і Заходом” перетворювалася на Україну, обернену „обличчям на Захід” [2]. Н. Яковенко підсумовує, що не можна ігнорувати фактор Сходу в історії України, бо територія України, завдяки своєму географічному розташуванню справді є „*перехрестям*” між Азією, православною Європою та „*латинською*” Європою [2].

Втім, не тільки історики намагаються виявити специфіку впливів Сходу та Заходу в Україні. За словами Папи Римського Бенедикта XVI, зважаючи на своє географічне розташування, Україна повинна виконувати роль *воріт між Сходом і Заходом* [15]. Цікаву оцінку розташування України пропонує Даріуш Росаті, депутат Європейського парламенту від Соціал-демократичної партії Польщі, колишній міністр закордонних справ Польщі. Він відзначає, що вздовж східного кордону Польщі проходить кордон двох світів:

кордон між парламентсько-кабінетною і президентсько-олігархічною системою правління, між вільно-ринковою економікою і економікою, де велику роль грає втручання держави. Це інший світ – це Росія, Білорусь, держави Закавказзя і Середньої Азії. „Україна ж являє собою щось середнє”. Згаданий кордон, на його думку, значною мірою збігається з кордоном, який відділяє європейський простір свободи і демократії від країн, де демократія, громадянські і економічні свободи істотно обмежені. І відмінності між цими двома світами постійно збільшуються [16].

Новий підхід щодо аналізу місця України між Сходом та Заходом, побудований на теорії Н. Лумана, подає В. Космина, який представляє історію України через призму комунікативного змісту традиційних цивілізацій. На його думку, Україну можна характеризувати як євро-євразійський варіант комунікації у рамках Євразійської цивілізації, до якої треба долучати і Росію, але як євразійсько-азійський варіант [17, с.21]. При цьому, якщо узагальнити, з російського боку поширеними є підходи щодо цивілізаційної тотожності України та Росії, в той час як в Україні останнім часом ідентифікація відбувається власне через протиставлення Росії, а не через ототожнення з класичним Заходом. Автор наголошує на тому, що останнім часом традиційні цивілізації вже не функціонують як єдині системи суспільних комунікацій, вони трансформувалися на динамічні, пов'язані між собою, але вузькі системи, тому для України і не має стояти питання про “цивілізаційний вибір” між Сходом та Заходом, а головним є інтегрування до комунікації того регіону, де ці системи сформувалися і визначають буття суспільства [17, с.22].

Отже, унікальне географічне положення України та історичне минуле і дотепер є предметом дискусії щодо приналежності країни до однієї з великих соціокультурних спільнот. Існування різних точок зору, деякі з яких були наведені вище, вказує на те, що невизначеність із своєю “зовнішньою” культурною, політичною, ідеологічною тотожністю впливає і на ідентифікацію “внутрішню”, а існування “між Сходом та Заходом” насправді виглядає як розташування ані на “Сході”, ані на “Заході”.

(2) Поділ на Схід та Захід в Україні.

„Ускладнює” ситуацію для українців не тільки розташування України між Європою та Азією, а й існуючий внутрішній поділ на “Захід” та “Схід”. І якщо раніше наявність відмінностей між Сходом та Заходом України цікавила тільки дослідників, то останнім часом можна говорити про вихід цього питання на поверхню для всієї громадськості. Найяскравіше це проявилось під час останніх виборчих кампаній 2004-2006 років.

І хоча на думку Президента України В. Ющенка протистояння між Сходом і Заходом України немає, воно штучно створюється політиками [18], соціологічні дослідження останніх років відзначають наявність негативних наслідків президентської кампанії 2004 р., а саме загострення міжрегіональних суперечностей в Україні та їх фактичне переростання в розкол між регіонами по умовній лінії “Схід-Захід”. Одним з найпомітніших результатів парламентських та місцевих виборів 2006 р. стала чітка асоціація основних партій і блоків-переможців із певними регіонами.

За визначенням аналітиків, регіональні преференції різним політичним силам існували протягом всієї історії виборів в Україні після відновлення незалежності. Вперше розподіл електоральних пріоритетів населення України за регіональною ознакою проявився ще під час президентських виборів 1991 р. Відмінності у підтримці лідерів виборчих кампаній між регіонами Заходу України з одного боку та Сходу і Півдня України з іншого спостерігалися і під час президентських кампаній 1994, 1999 рр. та парламентських кампаній 1998, 2002 рр. (з моменту запровадження виборів за партійними списками у загальнонаціональному виборчому окрузі) [13]. Однак, саме після кампанії 2004 р. ці відмінності набули найяскравішого прояву.

За опитуванням Центру ім. Разумкова, восени 2005 р. 55,9 % респондентів підтримували думку, що поділ суспільства “на дві частини, які перебували у конфлікті між собою”, який виник під час виборчої кампанії 2004 р., “зберігся” [3, с.45]. Це підтверджують і пізніші соціологічні дослідження. Так, результати опитування, проведеного означеним Центром 20-27 грудня 2005 р., вказують на те, що існують певні проблеми у взаємному ставленні жителів різних регіонів України одне до одного. В цілому, переважає відсоток тих, хто добре ставиться до інших регіонів України. Однак, у ставленні одне до одного жителів Заходу, з одного боку, та Сходу та Півдня, – з іншого, спостерігається певне відчуження. Зокрема, на Сході та Півдні ставлення до іноземної держави (Росії) є помітно кращим, ніж до регіонів своєї держави – Центральної, Західної України, Галичини [19]. Так, при відповіді на запитання “Наскільки добре Ви ставитеся до таких міст, регіонів, країн та їх жителів (чим краще ставлення – тим більша оцінка) 75,5 % респондентів Півдня України та 71,1 % респондентів Сходу України оцінили Росію максимальним балом (“5”), в той час як Західну Україну відповідно 50,5 % та 49,2 %. Якщо порівняти аналогічні показники у респондентів Західної України, то картина буде наступною: 34,3 % респондентів максимальним балом оцінили Росію (в той час як щодо Польщі – 38,8 %, Європейського Союзу – 42,4 %), 57,6 % Східну Україну, 58,2 % – Крим, 56,1 % Донбас [19]. Отже, ставлення мешканців Західної України щодо східних та південних регіонів своєї держави краще, ніж до будь якої іноземної держави, в той час як серед уподобань мешканців Східної та Південної України пріоритет становить Росія.

Означена ситуація зберігається і надалі. Так, в ході опитування у листопаді 2006 р. Центром „ФОМ-Україна” на питання чи є в Україні суперечності між західними та східними регіонами лише 11 % респондентів відповіли, що суперечностей немає, в той час, як 74 % визнали, що вони існують. При цьому, з 74 % респондентів 23,1 % вважають, що суперечності стали більшими, 34,5 % – що вони не змінилися, і 16,4 % відзначили, що суперечності зменшилися [20].

Регіональні відмінності можна простежити і в світоглядних особливостях в системі загальнонаціональної ідентичності українських громадян. Так, наприклад, для мешканців Західного регіону більш притаманною є загальноукраїнська ідентичність (40 % ідентифікує себе в першу чергу з Україною, а вже потім з регіоном проживання), в той час як в інших регіонах України превалює локальна ідентичність [12]. Як відзначається в аналітичній записці відділу соціокультурних та етнонаціональних досліджень НІСД, відповідні тенденції відображаються на дуалізмі історичної пам'яті українського народу. За даними соціологічних досліджень Інституту соціальної та політичної психології АПН України щодо найбільш значимих подій української історії, що проводилися у серпні 2006 року, на Заході й у Центрі України у 1,5–2,5 рази більше громадян, аніж на Сході й на Півдні, вважають значущими події, які належать до “національного історичного наративу” (проголошення незалежності України, історія козацтва, досягнення української культури, боротьба дисидентів). Натомість прихильники “українського радянського наративу” зосереджені переважно на Сході й Півдні України, для яких найбільш значимими є перемога у Великій Вітчизняній війні, повоєнна відбудова народного господарства, трудовий героїзм народу, тощо [12].

Втім, є і позитивні моменти. Так, згідно опитувань холдингу Research & Branding Group 71,6 % громадян України можуть назвати себе патріотами своєї країни [21]. Однак і тут можна побачити регіональні особливості. На Сході число патріотів сягає 62 % опитаних, в той час як на Заході – 84,5 % [21]. Окрім цього, на думку респондентів соціологічного опитування, проведеного у квітні 2009 р., протистояння між регіонами України несе таку ж небезпеку для держави як і міжнародний тероризм.

(3) Зовнішньополітичні уподобання українців.

Найбільш значні відмінності ідейно-політичних орієнтацій жителів України спостерігаються в оцінці історичного минулого, питаннях мови та культури, зовнішньополітичних уподобаннях. Неодноразово дослідження останніх років демонструють нам, що для переважної більшості жителів західних областей України пріоритетним напрямом зовнішньої політики є відносини з країнами Європейського Союзу (у 2002 р. – 57,4 %, у 2005 р. – 58,8 %), тоді як відносини з Росією залишаються важливішими для переважної більшості жителів Сходу (у 2002 р. – 50,6 %, у 2005 р. – 62,1 %) та Півдня – (у 2002 р. – 53,5 %, у 2005 р. – 56,6%) [23; 19]. При цьому можна констатувати, що означені уподобання навіть “поглиблюються”, бо відсоток прихильників ЄС серед респондентів західних областей та відповідно – прихильників Росії серед респондентів східних та південних областей – зростає.

Аналогічні відмінності спостерігаються у відповідях на питання стосовно членства України в різних міжнародних структурах [22, с.41–42].

Результати голосування на президентських 2004 року та парламентських виборах 2006 року підтвердили наявність та закріплення двох головних зовнішньополітичних уподобань: Західна Україна та Центр орієнтовані у європейському напрямку, в той час як Східна та Південна Україна віддають перевагу проросійському. Як відзначають аналітики, використання проросійських програмних установок різними політичними силами саме на Сході України виявляється цілком обґрунтованим, оскільки у східних регіонах ідея “східнослов'янських” зовнішньополітичних орієнтацій дістає підтримку 77 % населення [24]. Дослідники виокремлюють ще один показник, за яким дуже різняться суспільно-політичні настрої мешканців різних регіонів України. Це так званий “рівень аномійної деморалізованості населення”, який найбільш чутливо проявляється коли стара ціннісно-нормативна система зруйнована, а нова ще не сформована. Власне тому на прикладі суспільно-політичних вподобань мешканців Сходу України можна побачити, що процеси розпаду та демонтажу старих радянських суспільних норм явно випереджають ствердження нових форм, для яких характерним є громадянське саморегулювання. З радянських часів люди звикли до цілком певного устрою життя, до монополії на владу певної політичної сили, до єдиної мови. Тому вони важко сприймають можливість співіснування різних політичних поглядів та партійно-ідеологічних орієнтацій, але найбільше – різноманітність індивідуальних та групових способів життєдіяльності, культурних стилів та маніфестацій. Саме тому, громадяни Сходу України обирають тих політиків та політичні сили, які пропонують якщо не повернення до минулого, то хоча б консервацію ситуації, збереження традицій та благ, притаманних колишній радянській системі [24].

В цілому, можна констатувати, що зовнішньополітичні уподобання українських громадян у 2006–2007 рр. закріпили тенденції попередніх років. Позачергові парламентські вибори 2007 року підтвердили “розподіл” українського електорату на дві частини.

Втім, остання передвиборча кампанія 2007 р. вже не акцентувала увагу на зовнішньополітичних питаннях так, як це було на попередніх президентських та парламентських виборах. Так, увага до зовнішньополітичного чинника у виборах можна простежити навіть в самому списку зареєстрованих політичних партій та блоків. Назви деяких з них вказували на зовнішньополітичні вектори, які для цих партій чи блоків могли стати пріоритетними у зовнішній політиці в разі перемоги на виборах, та й мабуть саме назвою вони прагнули виокремитися з низки інших учасників парламентських перегонів. Наприклад, на парламентських виборах 2002 р. у назвах партій “зовнішньополітичний” акцент можна було побачити тільки у двох: “Виборчий блок політичних партій “ЗУБР” (За Україну, Білорусію, Росію)” та “Виборчий блок політичних партій “Руський Блок” [25]. На виборах 2006 р. таких партій стає більше: це були “Політична партія “Європейська столиця”, “Виборчий блок “Держава – Трудовий Союз”, “Виборчий блок політичних партій “ЗА СОЮЗ”, “Політична партія України “Партія політики Путіна”, “Соціально-екологічна партія “Союз. Чорнобиль. Україна.” [26]. При цьому помітно, що більшість з цих назв була зорієнтована на проросійські та про-радянські

уподобання. У позачергових парламентських виборах 2007 р. жодна партія, що зареєструвалася для участі у виборах, „зовнішньополітичного акценту” у назві не містила [27].

(4) Україна у контексті зовнішньої політики іноземних держав.

Питання сприйняття України між Сходом та Заходом в контексті зовнішньої політики інших держав та сучасній системі міжнародних відносин потребує окремого серйозного дослідження. Втім, хотілося б відзначити деякі моменти.

З часу президентських виборів 2004 р з боку міжнародної спільноти можна виділити кілька груп оцінок (під час *діаметрально протилежних*) щодо перебігу українських виборів. В цілому, спостерігаються дві головні групи, в які можна поєднати висловлювані схожі думки щодо характеристики українських виборів: (1) Росія та країни СНД, (2) Західна Європа, США, Канада, Грузія, Польща тощо.

Президентські вибори 2004 р. Оцінка передвиборчого процесу та самих виборів 31 жовтня та 21 листопада 2004 р. (перший та другий тури) представниками першої групи була в цілому позитивною. Так, визнавалися окремі недоліки, але такі, які не могли вплинути на результат виборів. Друга група, навпаки виступала з різко негативними оцінками. Головну критику викликало порушення міжнародних стандартів, які Україна визнала згідно з підписаними нею умовами Копенгагенського документу щодо демократичності виборів [28]. Переголосування (або – третій тур виборів) було більш позитивно оцінено Західною Європою, США, Канадою, Грузією, Польщею, в той час як Росія та її однодумці оцінили негативно. Взагалі, під час третього туру українських виборів можна було спостерігати появу значної напруги у відносинах між Росією та західними країнами. В цілому, можна говорити про те, що у 2004 р. для пересічного українського спостерігача складалося враження (не без агітаційного впливу), що зовнішньополітичний контекст президентських виборів в Україні – це своєрідна боротьба між Росією та США. При цьому обидві сторони декларували прийняття будь-якого вибору України.

Парламентські вибори 2006 р. Зовнішньополітичний фон передвиборчої парламентської кампанії 2006 р. характеризувався успіхами у євроатлантичному напрямку та газовою, м'ясною, молочною кризами у відносинах з Росією. Нагадаємо: 23 січня 2006 р. США відновили щодо України переваги Загальної системи преференцій [29], 17 лютого 2006 р. США надали Україні статус країни з ринковою економікою [30], 6 березня США та Україна в контексті переговорів про вступ України до СОТ офіційно підписали двосторонню угоду по питаннях доступу до ринків [31], А 8 та 9 березня обидві палати Конгресу США проголосували за відміну поправки Джексона-Веніка для України, що означало розширення недискримінаційного відношення до товарів України, президент США Дж. Буш підписав прийнятий конгресом закон 23 березня 2006 р., заявивши, що США виступають за найшвидше прийняття України до СОТ [32]. З іншого боку: з 30 грудня 2005 р. почала діяти заборона на ввіз до Росії продукції тваринництва, що проходила транзитом через Україну, з 1 січня 2006 р. були введені тимчасові обмеження на ввіз всіх видів сирих м'ясних напівфабрикатів, а з 20 січня введено заборону на ввіз продукції тваринництва з України, паралельно з м'ясомолочним конфліктом розвивалася і „газова” проблема, коли з 1 січня 2006 р. Росія зупинила постачання газу, хоча угода про ціни на постачання газу та за послуги транспортування його у Європу регулювала ціни до 2009 р.

Позачергові парламентські вибори 2007 р.

Якщо порівнювати останні вибори з попередніми, то одразу ж можна констатувати певну прохолодність міжнародної спільноти. Можливо, це було обумовленим і паралельними достроковими виборами у Польщі. Втім, за попередніми висновками Міжнародної місії зі спостереження за позачерговими виборами до Верховної Ради України (ММСВ) позачергові вибори до Верховної Ради України, що відбулися 30 вересня 2007 р., були проведені здебільшого у відповідності до зобов'язань ОБСЄ та Ради Європи, а також інших міжнародних стандартів демократичних виборів, й підтвердили наявність відкритого конкурентного середовища для здійснення виборчого процесу [33]. США підтримали означену оцінку ОБСЄ [34]. Росія також була значно обережнішою у своїх оцінках, якщо порівнювати з виборами 2004 та 2006 рр. Цікавою є оцінка сучасної ситуації співробітника центру україністики та білорусистики історичного факультету МДУ О. Неменського. За його думкою після Помаранчевої революції Росія фактично відмовилася від активної геополітики на просторах СНД та в Україні зокрема. Сучасна українська ситуація характеризується крихою рівновагою східних та західних сил у країні, що може обернутися внутрішньополітичною нестабільністю. Втім ззовні це виглядає як status quo, який ніхто не бажає порушувати. За думкою автора, зовнішні гравці (як Росія, так і держави Заходу) намагаються не втручатися, аби не порушити означену рівновагу. І як підсумок: такі двоскладові та хиткі в Україні не знайдеться визначеного місця ані в геополітичних планах Росії, ані в геополітичних планах Заходу [35].

(5) Спадщина “холодної війни” та зовнішньополітичні уподобання.

Як відомо, холодна війна характеризувалася протистоянням між двома блоками держав у всіх сферах суспільного життя. Що стосується повсякденного виміру, то це в першу чергу проявлялося у широко-масштабній ідеологічній кампанії як в СРСР та США, так і в державах, що були їх союзниками. Щоденні публікації в пресі, висвітлення міжнародних подій в новинах, інтерпретації історії та її викладання у навчальних закладах – все це мало величезний вплив на формування громадської думки та усталених стереотипів. Ця проблематика потребує окремого дослідження, тому відзначимо лише, що приналежність мешканців України до “східного табору” зумовлювала вкорінення негативного відношення до представників табору “західного”.

Головний вплив “холодної війни” ми можемо простежити у збереженні стереотипів того періоду, основними проявами якого є вороже ставлення до “Заходу”, та більш позитивне та схильне – до “Сходу”. Окрім вже наведених даних соціологічних досліджень, можна підкреслити той факт, що переважна більшість населення України (близько 60 % від всього населення, це люди віком 30 років та старше) – “свідомо” формувалась власне в часи Радянського Союзу. Тому їх ставлення до Заходу, США, НАТО переважно було сформовано радянською пропагандою та досі є переважно негативним: згідно з опитуваннями громадської думки, проведеного у березні 2008 р. 59 % респондентів проти вступу України до НАТО [36].

За соціально-демографічними характеристиками, найбільшими противниками ідеї інтеграції із Заходом в Україні є наступні категорії населення: люди, що і досі вважають себе насамперед громадянами СРСР; громадяни старшого віку; етнічні росіяни; мешканці Східного та Південного регіонів України [37].

Насаджування радянською пропагандою ставлення до країн Заходу та об'єднань, ними створених, і дотепер спричиняє великий вплив на зовнішньополітичні уподобання українців. Цікавою ілюстрацією можуть слугувати результати соціологічного опитування Центру Разумкова, проведені у квітні 2009 р. Так, стосовно найбільших зовнішніх загроз для України називалися НАТО (30,9 % респондентів), США (27,6 %) та Росія (21,4 %) [38]. Порівняно з подібним опитуванням у жовтні 2006 р. кількість тих, хто “боїться” НАТО зменшилася на 6 %, США – на 9,2 %, а щодо Росії – то, навпаки, на 3,4 % частка опитаних зросла. Втім, втішним для Росії має бути той факт, що власну владу українці вважають більш небезпечною [38].

Таким чином, унікальне географічне розташування між “Сходом” та “Заходом”, а також історична та політична приналежність до “Сходу” в минулому, а саме у XX столітті, спричиняє помітний вплив на сучасне й майбутнє України. Впродовж своєї історії від Київської Русі до незалежності українські землі перебували під істотними східними та західними впливами, що стали невід'ємним елементом української історії. В цілому, сучасна Україна об'єднує в собі дві традиції, являючи своєрідний синтез Сходу та Заходу та й надалі перебуватиме під їхнім подвійним впливом.

“Ускладнює” ситуацію існуючий внутрішній поділ на Захід та Схід, що проявився під час останніх виборчих кампаній 2004-2007 років. Соціологічні дослідження відзначають загострення міжрегіональних суперечностей в Україні та їх фактичне переростання в “розкол” між регіонами по умовній лінії “Схід-Захід” та появу певного відчуження у ставленні одне до одного жителів різних регіонів України. Означений “розкол” простежується передусім у закріпленні зовнішньополітичних уподобань: Західна Україна та Центр орієнтовані у європейському напрямку, в той час як Східна та Південна Україна віддають перевагу проросійському.

Впровадження та поширення в українському суспільстві демократичних ліберальних цінностей, притаманних суспільствам Заходу, таких як демократія, політична та економічна свобода, входять у своєрідне протиріччя з усталеними “східними” стереотипами, що впливає на невизначеність “приналежності” України до “Сходу” чи “Заходу”. Наявність протилежних зовнішньополітичних уподобань має своїм наслідком не чітко визначену зовнішню політику країни.

Джерела та література

1. Україна між Заходом і Сходом в наукових дослідженнях істориків і політологів // http://spetskor.dp.ua/art_469.php, Спецкор: персональний сайт члена Національної спілки журналістів України Олексія Мазура.
2. Яковенко Н. Україна між Сходом і Заходом”: проекція однієї ідеї // <http://litopys.narod.ru/yakovenko/yak13.htm>.
3. Павленко Р. Електоральна роздільність України: шляхи подолання // *Вибори та демократія*. – №1 (7). – 2006. // http://www.eli.org.ua/files/magazine_file_8.pdf.
4. Кучеренко Т.В. Регіональний фактор у політичному процесі України: Дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2002.
5. Литвин А.П. Соціокультурні чинники електоральної поведінки українських виборців: Дис... канд. соціол. наук: 22.00.04 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – К., 2003.
6. Дністрянський М.С. Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики: Дис... д-ра геогр. наук: 11.00.02 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005.
7. Черкашин К.В. Електоральна поведінка населення незалежної України в регіональних зрізах: Дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Донецький національний університет. – Донецьк, 2005.
8. Гугнін Е.А. Топологічні характеристики електорального поля України: Дис... канд. соціол. наук: 22.00.04 / Гуманітарний ун-т “Запорізький ін-т держ. та муніципального управління”. – Запоріжжя, 2007.
9. Зубченко О.С. Електоральна культура як об'єкт соціологічного дослідження: Дис... канд. соціол. наук: 22.00.04 / Гуманітарний ун-т “Запорізький ін-т держ. та муніципального управління”. – Запоріжжя, 2007.
10. Михайлич О.В. Етнорегіональний та лінгвістичний чинники електоральних орієнтацій виборців сучасної України: Дис... канд. соціол. наук: 22.00.04 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007.
11. Козуб О.О. Електоральні пререференції як індикатор ефективності економічної політики: регіональний вимір: Дис... канд. соціол. наук: 22.00.04 / Класичний приватний ун-т. – К., 2008.
12. Чупрій Л. Історичне краєзнавство як засіб формування історичної пам'яті українського народу: Аналітична записка відділу соціокультурних та етнонаціональних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень // <http://www.niss.gov.ua/Monitor/mart2009/2.htm>.
13. Каплан Ю., Янішевський С. Чинники міжелекторального стирання граней (на матеріалах соціологічних досліджень): Аналітична записка відділу стратегій розвитку політичної системи Національного інституту стратегічних досліджень // <http://www.niss.gov.ua/Monitor/May2009/9.htm>.

14. Лях С. Участь України у проектах європейської колективної безпеки: історична ретроспектива // "Україна-НАТО: питання євроатлантичної інтеграції України" Матеріали інформаційно-просвітницького семінару "Роль суспільства у здійсненні політики євроатлантичної інтеграції України". – Запоріжжя, 2008.
15. Address of his Holiness Benedict XVI to H.E. Mrs Tetiana Izhevskaya Ambassador of Ukraine to the Holy See // http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2007/march/documents/hf_ben-xvi_spe_20070330_ambassador-ucraina_en.html
16. Прірва між Сходом і Заходом. Даріуш Росаті: Шкода, що ЄС не надає Україні поки щонайменших шансів // <http://www.day.kiev.ua/187337>.
17. Космина В. Євроатлантична інтеграція України в геокультурному вимірі // "Україна-НАТО: питання євроатлантичної інтеграції України" Матеріали інформаційно-просвітницького семінару "Роль суспільства у здійсненні політики євроатлантичної інтеграції України". – Запоріжжя, 2008.
18. Протистояння між Сходом і Заходом України немає, воно штучно створюється політиками, заявив Президент України Віктор Ющенко (25.04.2007) // <http://www.nrcu.gov.ua/index.php?id=4&listid=44764>.
19. Регіональні особливості ідейно-політичних орієнтацій громадян України. „Чутливі” теми в контексті передвиборної кампанії. Результати соціологічного дослідження проведеного соціологічною службою Центру Разумкова з 20 по 27 грудня 2005 р. 23.02.2006 // <http://cupol.brama.com>.
20. Мнения и взгляды населения Украины. 22.11.2006 (опрос проведенный 29 октября – 7 ноября 2006 ООО "ФОМ-Украина") // http://bd.fom.ru/report/map/projects/fom_ukraine/fomukr221006
21. Більше 70 % українців вважають себе патріотами // <http://www.golosua.com/suspilstvo/2009/03/10/bilshe-70-ukrayinciv-vvazhayut-sebe-patriotami-ori/> – 2009. – 10 березня.
22. Бессонова М.М. Україна між Росією і Заходом: зовнішньополітичні уподобання українців // "Україна-НАТО: питання євроатлантичної інтеграції України" Матеріали інформаційно-просвітницького семінару "Роль суспільства у здійсненні політики євроатлантичної інтеграції України". – Запоріжжя, 2008.
23. Ваша думка – 24 грудня 2002. Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 16 по 24 грудня 2002 року в усіх регіонах України // http://www.uceps.org.ua/opros/15/?idTema=0&m_razdel=102.
24. Шевцов А., Мерніков Г., Кабанець К. Помаранчева влада на Сході України – труднощі, прорахунки, шляхи покращення ситуації. Аналітична записка (2006) // http://www.db.niss.gov.ua/docs/polmil/182.htm#_FNR_1.
25. Партії та виборчі блоки партій у виборчому процесі. Вибори народних депутатів України 31 березня 2002 року // www.cvk.gov.ua.
26. Партії та виборчі блоки партій у виборчому процесі. Вибори народних депутатів України 26 березня 2006 року // www.cvk.gov.ua.
27. Партії та виборчі блоки партій у виборчому процесі. Позачергові вибори народних депутатів України 26 березня 2007 року <http://www.cvk.gov.ua>.
28. США согласны с ОБСЕ в том, что выборы в Украине явились "шагом назад". 2.11.2004 // <http://usinfo.state.gov/ruski>.
29. Соединенные Штаты восстанавливают действие торговых льгот для Украины. 24.01.2006 // http://usinfo.state.gov/russian/home/regions/former_ussr_countries/ukraine.html.
30. Украина достигла статуса рыночной экономики, объявил представитель США. 21.02.2006 // http://usinfo.state.gov/russian/home/regions/former_ussr_countries/ukraine.html.
31. США и Украина подписали соглашение о доступе к рынку. 07.03.2006 // http://usinfo.state.gov/russian/home/regions/former_ussr_countries/ukraine.htm.
32. США установили постоянные нормальные торговые отношения с Украиной. 24.03.2006 // http://usinfo.state.gov/russian/home/regions/former_ussr_countries/ukraine.htm.
33. Заява про попередні результати та висновки спостереження. Міжнародна місія зі спостереження за позачерговими виборами до Верховної Ради України 30 вересня 2007 р. // http://www.osce.org/documents/odihr/2007/10/26823_uk.pdf.
34. Ukraine's Democratic Development. David Kramer, Deputy Assistant Secretary for European and Eurasian Affairs. Remarks at Roundtable on Ukraine-EU Relations Hosted by Ukraine's Quest for Mature Nation (Washington, DC, October 16, 2007) // <http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/93650.htm>.
35. Неменский О. Выборы на Украине: без геополитики и без русских // <http://www.edrus.org/content/view/6160/47>.
36. Фонд "Демократичні ініціативи": Соціологічне опитування щодо членства України в НАТО та ЄС // <http://maidanua.org/static/mai/1209064748.html>.
37. Ставлення громадян до зовнішньополітичних орієнтацій України (динаміка 2005–2006 років. Аналітична записка Оперативно-аналітичного відділу НІСД // http://www.niss.gov.ua/Monitor/Monitor30_n/01.htm#a1.
38. Українців більше лякає власна влада, ніж НАТО, Росія і США: Опитування центру Разумкова // <http://www.golosua.com> – 2009. – 23 квітня.

Бессонова М. Н. Между Востоком и Западом: региональные особенности внешнеполитических предпочтений в Украине.

Унікальне географічне розположення України играло, играет и, без сомнения, будет играть важную роль в её политической жизни. Можно назвать ряд факторов, которые привели к этому: исторический опыт существования между и "внутри" восточных и западных государств; региональное разделение по линии Восток-Запад в современной Украине; закрепление этого разделения во внешнеполитических предпочтениях украинцев; место Украины в современной мировой политике. Анализу этих вопросов и посвящена данная статья, которая основана на различных источниках: результатах опросов общественного мнения, политических программах кандидатов на последних президентских и парламентских выборах, аналитических записках и др.

Ключевые слова: внешнеполитические предпочтения, отношения Восток-Запад, внешняя политика, опросы общественного мнения, разделение на Восток-Запад в Украине.

Bessonova M. M. Between East and West: regional peculiarities of foreign policy preferences in Ukraine

Ukrainian geographic location between East and West had, has and for sure would have great influence on its politics. A number of reasons of that influence can be named: historical existence in between and within Eastern and Western countries; regional division on East-West in contemporary Ukraine; fixation of that division in foreign policy preferences of Ukrainian citizens; Ukrainian position in the world politics. The analysis of mentioned above issues in this article is based on different sources: statistical data of public opinion polls, political programs of candidates in last presidential and parliament elections, analytical reports, etc.

Keywords: foreign policy preferences, East-West relations, foreign policy, public opinion polls, East-West division in Ukraine

УДК 351.85(477)

В. Ю. Мурзін,
В. О. Таран

ПРО ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ УКРАЇНИ “ПРО ОХОРОНУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ” ТА “ПРО ОХОРОНУ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ”

Аналізується стан дотримання Законів України “Про охорону культурної спадщини” та “Про охорону археологічної спадщини”. Констатується, що серед об’єктів культурної спадщини найбільш уразливими є археологічні об’єкти, якими багата територія України. На регіональному рівні розглядаються факти порушення законодавства про охорону археологічних пам’яток, роль органів влади у попередженні цього процесу

Ключові слова: археологія, закон, культурна спадщина, старожитності

Охорона культурної та археологічної спадщини в Україні здійснюється на основі Законів України “Про охорону культурної спадщини” та “Про охорону археологічної спадщини”.

Треба зазначити, що більш-менш аналогічні закони, зрозуміло з урахуванням місцевої специфіки, діють у кожній цивілізованій країні, оскільки людство вже давно зрозуміло, що пам’ятки культури є суттєво та не відтворюваною частиною національного багатства.

Згідно з Законом України “Про охорону культурної спадщини” [1], культурною спадщиною є сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об’єктів культурної спадщини, що донесли до нашого часу цінність з антропологічного, археологічного, естетичного, етнографічного, історичного, мистецького, наукового чи художнього погляду та зберегли свою автентичність.

Відразу наголосимо, що збереження пам’яток історичного, мистецького, наукового та художнього характеру організоване досить надійно, оскільки вони знаходяться у фондах великих державних музеїв, наукових бібліотек, картинних галерей, що ретельно охороняються. Якщо вони навіть знаходяться у приватних колекціях, то їх володарі також думають про забезпечення їхньої безпеки. З останнього приводу можна, наприклад, згадати приватний Музей історії зброї у м. Запоріжжі, засновник якого В.Г.Шлайфер ретельно подбав про його охорону. Щоправда, ще за радянських часів окремі випадки пограбувань музеїв мали місце. Згадаємо лише ті, що нам достеменно відомі. Так, з Ростовського музею були вкрадені два золотих фалари (нагрудні прикраси бойового коня) сарматського часу. Злодії продали їх дантисту, а коли були затримані, були прикро вражені, що сума, на яку вони заподіяли шкоду державі, вимірюється не тільки вагою золота, але й художньою та історичною цінністю цих речей. У Львівському художньому музеї серед біла дня злочинці зірвали зі стіни одну з картин, а при відході застрелили співробітника музею, який намагався їх зупинити. Нині усі великі українські музеї (наприклад – Музей історичних коштовностей України) цілодобово охороняють не пенсіонери похилого віку, а озброєні співробітники міліції. До того ж, усі значні музеї та бібліотеки обладнані сучасними системами сигналізації, що відповідає ст. 213 Закону України про музеї та музейну справу, введеного у дію Постановою Верховної Ради України №250/95-ВР від 29.06.1995 р., яка передбачає, що власники пам’яток Музейного фонду України зобов’язані забезпечити належний облік і збереження пам’яток [2].

Відносно благополучно складаються справи із збереженням пам’яток історії – адже важко собі уявити, що хтось наважиться поцупити величезний монумент, розташований у центрі великого міста. Але невеликі пам’ятники, що знаходяться у відносній “глибинці” досить часто стають об’єктом наруги з боку так званих “металістів”.

Науковими співробітниками Запорізького юридичного інституту були надіслані листи керівникам УВС усіх областей України з проханням повідомити про кримінальні та адміністративні справи, що були порушені у зв’язку з порушенням ст. 298 Кримінального кодексу України (далі – КК). Наведемо лише деякі цікаві факти*.

* Автори вдячні усім керівникам органів внутрішніх справ, які надіслали відповідну інформацію